

## ÇAĞDAŞLAŞMADA KADIN HAKLARI \*

Prof. Dr. AFET İNAN

Çağdaşlaşma deyimi asrımızda medenî milletlerin uyguladığı kuralları kapsar. Bunların başında hukukî durumun her kişiye eşit olarak sağlanması gelir. Öğrenim bakımından ise, erkek ve kadının eşit şartlarda meslek sahibi olmasını öngörür.

Milletler, kadın ve erkek nüfusun birleşmesiyle var olur. Türk kadını günümüzde bütün haklarıyla çağdaşlaşma içindedir. Bunu Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet idaresine borçludur. Bu yönüyle Atatürk'ün fikirlerini hatırlayalım. 22 Mayıs 1919'da Samsun'dan İstanbul hükûmetine yazdığı raporun bir cümlesinde şöyle der: "Millet birlik (yekvücut) olup, hâkimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef tutmuştur." Yani Kurtuluş Savaşı'nın birliğe, millî egemenliğe ve Türk milliyetçiliği fikrine dayanacağını bildiriyor.

25 Mayıs-12 Haziran tarihleri arasında Havza'da iken mülkî amirlere, kumandanlara gönderdiği yazılarda ise, "Yurt bütünlüğünün korunması ve yabancı işgalleri protesto etmek amacıyla millî gösterilerin daha heyecanlı ve sürekli bir surette" yapılmasını tavsiye ediyor ve bu millî gösterilerin kamuoyuna ve dış memleketlere duyurulmasını istiyor.

Erzurum Kongresi'nin kapandığı akşam (7-8 Ağustos 1919) Mazhar Müfid Kansu'ya bazı notlar yazdıyor.

"Zaferden sonra hükûmet şekli *CUMHURİYET* olacaktır" dedikten sonra yapılacak inkılâpları sıralarken "Latin harfleri kabul edilecek, tesettür kalkacaktır" diye ekliyor.

1919-23 arasındaki askerî ve siyasî başarılar, Türk milletinin eseri olarak 1923'te *CUMHURİYET* ilânına ulaşmıştır. Türk kadını bu devrede orduya hizmet etmiş, işgalleri protesto mitinglerinde sesini duyurmuş, hatta dış memleketlere yazılar göndererek ve Anadolu'da cemiyetler kurarak vatanî görevini yerine getirmiştir. (Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, 1919).

Cumhuriyet devri Türk kadınına erkekle eşit olarak kanunî hakların tanınması hedef tutulmuş ise de, bunların birdenbire yapıldığı görülemez.

\* Bu konuşma 10 Kasım 1984 günü Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından tertiplenen "Çağdaşlaşma Önderi Atatürk" adlı panel'de yapılmıştır.

Çünkü son devirlerden kalan zihniyetlerin silinmesi, çağdaşlaşma fikrinin kamuoyunda oluşturulması gerekliydi. Bunun için bazı olaylar şöyledir:

Nisan 1923'de T.B.M. Meclisi'nde seçim kanunu müzakere edilirken yapılan tartışma ilgi çekicidir. Teklif şudur: Kanundaki 50 bin erkek nüfus yerine, savaşlar dolayısıyla erkek nüfus azaldığından 20 bin kişi için 1 milletvekili seçilmesidir. Buna karşı Tunalı Hilmi Beyin önerisi, bu nüfus sayısına kadınların da konulmasıdır. Çok tartışmaya neden olan bu öneri kabul edilmez. Atatürk, yurt gezisinde çeşitli çevrelerde ve toplantılarda konuşmalar yapmaktadır. Türk kadınının hakları ve durumu için kamuoyunu hazırlamaktadır:

“Bir içtimâf heyet, aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse terakki ve temeddün etmesine imkân-i fennî ve ihtimal-i ilmî yoktur.” diyor. “Erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat membalarını kadınlarımız işletmiştir. Memleketin varlığının sebeplerini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve olmaktadır.”

“Daha selâmetle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmektir. Türk kadınına ilmî, ahlakî iktisadî hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur. Çok büyük şükranla görüyor ve görmekteyiz ki, her yerde hanımlarımız erkeklerle fikir ve nur yolunda müsabaka edercesine yürüyorlar. Yine şükranla ifade etmek lâzımdır ki, hiçbir yerde kadınlarımız erkeklerin aşağısında değildir. Bu hal iftihara lâyaktır.”

Buna benzer sözleriyle Atatürk, daha cumhuriyet ilân edilmeden önce çeşitli yerlerde kamuoyunun bu konuda ilgisini çekiyor ve hazırlık yapıyor. Kadın hakları üzerindeki bu müspet fikirleri 1918'de Karlsbad'da yazdığı hatıra defterinde de vardır. 1930'dan sonra bu konuda konuşmalarından söylediklerini not etmişim: “Siyasî ve sosyal hakların kadın tarafından kullanılmasının beşeriyetin saadet ve prestiji açısından gerekli olduğuna eminim.” 1934 yılında kadına seçme ve seçilme hakkı verildikten sonra da şunu söylemiştir: “Türk kadınının yeni girdiği siyasî alanda da değerli işler başarmasını dilerim.”

Cumhuriyet devrimizde kadın iki önemli konuda yerini almış ve çağdaşlaşmaya yönelmiştir:

1 - Öğretim durumu: Osmanlı Devleti'nin İkinci Meşrutiyet idaresinde kızların eğitimi ele alınmış ise de, meslek sahibi olabilmeleri için öğretim görememektedirler. Üniversitede dahi “İnas darülfünunu” diye ayrılmıştır ve tıp bölümüne kızlar öğrenci olarak alınmamaktadır. Cumhuriyet

devrimizde bu sistem tamamen ortadan kalkmış, 1922-1923'de Türk kızları askerî okullar dışında bütün öğretim kollarında okumaya hak kazanmıştır. Günümüzde her meslekte öğrenim görmek hakkını elde etmiştir. Bu suretle çağdaş düzeyde dünya milletleri arasında Türk kadını, öğrenim durumunda ve meslek edinmede her türlü hakka sahip bulunuyor.

2 - Hukukî durum: Çağdaşlaşmada hukuk konusundaki büyük değişikliğin iki esas bölümünde ele alınması gerekir.

- a) Hususî Hukuk (Medenî Kanun)
- b) Amme Hukuku (Siyasî Haklar)

Medenî hukuk, bir ülkede bulunan vatandaşların diğer kişiler ile veya mal varlıklarıyla doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ilişkilerinin düzenlenmesidir. 1926'da Türk Medeni Kanunu aile hukukunda kadına tam hak tanımıştır. Türk aileleri bu esasları kolaylıkla benimsemişlerdir. Kadının, aile içinde ve çocukları üzerindeki etkisi hukukî durum ile orantılı olarak kuvvetlenmiş; eş ve ana vasıflarıyla Türk kadını kişiliğini kazanmıştır.

Siyasî haklar bakımından da Türk kadınına Cumhuriyet devrimizde kanunla tanınan haklar, o tarihlerde henüz bu hakları tanımamış olan diğer milletlere de örnek olacak niteliktedir. Siyasî haklar ve onların uygulanması, tarihin seyri içinde ve her coğrafi bölgede çeşitli safhalar gösterir. Çünkü siyasî hak, devlet şekli ile doğrudan doğruya ilgilidir. "Devlet bir milletin hukukî şahsiyetidir" dendiği zaman bunun içinde kadın ve erkek topluluğunun milleti teşkil ettiği anlaşılır. Demokratik prensibin en esaslı unsuru, bütün milleti erkek ve kadının temsil etmesidir. Buna göre kanun karşısında sosyal sınıf tanımayan demokratik prensip, millet fertleri arasında erkek ve kadın vatandaşları eşit şartlara göre tanımaya mecburdur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyetinde bu haklar kanunlaşmış ve tarihî seyrini tamamlamıştır. 3 Nisan 1930'da Belediye Kanunu, 26 Ekim 1933'te Köy Kanunu, 5 Aralık 1934'te de Milletvekili Seçimi Kanunlarıyla seçme ve seçilme hakları Türk kadınlarına tanınmıştır. Böylece siyasî alanda Türk kadını hemen bütün haklara sahip olabilmıştır. Devlet ve hükûmet işlerinde sözü geçer ve idarede katkısı olan bir durum kazanmıştır.

Bu kanunlar, Atatürk'ün isteği ve İsmet İnönü hükûmetlerinin teklifiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edildiği zaman fikirlerini açıklayan milletvekilleri olumlu beyanlarda bulunmuşlardır.

Atatürk, bu konu için gerek hükûmet üyeleri, gerekse çevresinde bulunanlarla konuşmalar yaparken, herkesin fikrine önem vermekle beraber, taraftar olanlarla, olmayanları karşılıklı konuşturmuştur. Çünkü

bir bakıma Türk kadınının henüz bu hakları kullanacak durumda olmadığını söyleyenler vardır. Bu tartışmalar ilgi çekici idi. Ben de o zamanlar öğretmenliğe başladığım okulda, bir erkek öğrencimin belediye seçimleri için kızların oy vermesine kanunda yer olmadığı için itiraz etmesi üzerine ilgilenmiş ve diğer memleketlerdeki kadın haklarının durumlarını incelemiştim (1930). Benim savunduğum fikir şöyle idi: Bu haklar verilmelidir; henüz bu konuda bazı çevrelerdeki kadınlarımız hazırlıklı olmasalar da zamanla bu hakların kendilerine tanınmış olmasından dolayı vazifelerini benimseyeceklerdir. Esasen milletin demokratik kurallara göre kadın ve erkek beraber yetiştirilmesi gerekli değil midir? Cumhuriyet devrimiz bu imkânları vermiş olduğundan, okuyan ve meslek sahibi olan kadınlarımız her türlü yurt hizmetinde görev almışlardır.

Bugün Birleşmiş Milletlerin Anayasasında “İnsanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi, büyük küçük milletler için de hak eşitliği” prensibi kabul edilmiştir.

Çağdaşlaşmada Türk kadınlarına iki türlü görev düşüyor. Biri kendi haklarını ödev karşılığı kullanmak, diğeri ise bunları bilmeyenlere, geniş halk kütlelerine anlatmak.

Böylece Türk kadını olarak eşit hak, eşit görev prensibini benimsemiş ve çağdaşlaşmada uygulamış oluyoruz.

## THE PLACE OF WOMAN'S RIGHTS IN MODERNIZATION

(Summary)

This paper points out the importance of the Women's Rights in the modernization of the Turkish Society. The reforms carried out by Atatürk in the fields of education, and law and the rights Turkish women gained consequently have an important place in the modernization of the Turkish society.